

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΛΑΡΗΣ ΒΡΑΧΙΜΗΣ - Δικηγόρος

ΤΟ ΑΡΘΡΟ 111 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Το άρθρο 111 μετά την τροποποίηση του 2023

Άρθρο 111

(1Α) Τηρουμένων των διατάξεων του Συντάγματος παν ζήτημα των ανηκόντων εις την ελληνικήν ορθόδοξον Εκκλησίαν ή εις θρησκευτικήν ομάδα, δι' ήν ισχύουσιν αι διατάξεις της τρίτης παραγράφου του άρθρου 2, σχέσιν έχον προς τον αρραβώνα, τον γάμον, το κύρος του γάμου, διέπεται από της ημερομηνίας της ενάρξεως της ισχύος του Συντάγματος υπό του εκκλησιαστικού νόμου της ελληνικής ορθοδόξου Εκκλησίας ή υπό του εκκλησιαστικού νόμου εκάστης θρησκευτικής ομάδος, αναλόγως της περιπτώσεως. Νόμος θέλει προβλέπει για τις λοιπές εν γένει οικογενειακές σχέσεις, περιλαμβανομένου του διαζυγίου.

Νόμος θέλει προβλέπει περί της ενώπιον Επισκόπου αποπείρας συνδιαλλαγής ή της πνευματικής λύσης του γάμου.

Το άρθρο 111 (συνέχεια)

(1B) Παν ζήτημα των ανηκόντων στην ελληνική ορθόδοξη Εκκλησία και των ανηκόντων σε θρησκευτική ομάδα για την οποία ισχύουν οι διατάξεις της παραγράφου (3) του Άρθρου 2, το οποίο σχετίζεται με τον γάμο, το κύρος του γάμου, το διαζύγιο, τον χωρισμό από κοίτης και τραπέζης, τη συνοίκηση των συζύγων ή τις οικογενειακές σχέσεις διαγιγνώσκεται από οικογενειακά δικαστήρια, ως νόμος θέλει ορίσει.

(2) [Διαγράφηκε].

(3) [Διαγράφηκε].

(4) Νόμος θέλει προβλέψει για την έφεση κατά των αποφάσεων των οικογενειακών δικαστηρίων.

Το άρθρο 111 (συνέχεια)

(5). Ανεξαρτήτων των διατάξεων της πρώτης παραγράφου του παρόντος άρθρου εις τους ανήκοντας εις την Ελληνικήν Κοινότητα ή στην ελληνικήν ορθόδοξον Εκκλησίαν ή σε θρησκευτική ομάδα για την οποία ισχύουν οι διατάξεις της παραγράφου (3) του Άρθρου 2 προσφέρεται η ελεύθερη επιλογή πολιτικού γάμου.

.....

Σε ποιους εφαρμόζεται το άρθρο 111

- Όπως αποφασίστηκε στην υπόθεση **Κουππάρης ν Κουππάρη** (1996) 1 CLR 670, το άρθρο 111 καλύπτει μόνο πρόσωπα που έχουν το domicile του στην Κύπρο.

[Αρχικά είχε κριθεί στην υπόθεση **Hadjijovani v. Hadjijovani** (1969) 1 CLR 207 ότι το άρθρο 111 εφαρμόζεται εκεί που και οι δυο σύζυγοι είναι πολίτες της Δημοκρατίας

Ακολούθως στην υπόθεση **Papasavvas v. Johnstone** (1984) 1 CLR 38 ο Πικής Δ απέρριψε το σκεπτικό της **Hadjijovani** και αποφάσισε ότι οι διατάξεις του άρθρου 111 του Συντάγματος εφαρμόζονται σε κάθε μέλος της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου νοουμένου ότι έχουν τη διαμονή τους (υπό την έννοια του domicile) στην Κύπρο. Το σχετικό απόσπασμα από την απόφαση είναι το ακόλουθο : «The application of Article 111 extends to every member of the Greek Orthodox Church of Cyprus, provided they are domiciled in Cyprus. Any other interpretation would defy the rule of private international law that the laws of the country of domicile define personal status, and offend in this regard the comity of nations.»

Η απόφαση αυτή επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια στην υπόθεση **Tooley v. Tooley** (1984) 1 CLR 279 ενώ ακολούθως οι δυο αυτές αποφάσεις υιοθετήθηκαν από το εφετείο στην υπόθεση **Κουππάρης ν Κουππάρη** (1996) 1 CLR 670 και πρέπει να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύουν το δίκαιο σε σχέση με το ζήτημα αυτό.]

Το άρθρο 111.1Α

- Οι πρόνοιες του άρθρου 111.1Α αναλυτικά είναι οι ακόλουθες:
  - Για όσους ανήκουν στην ελληνική ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες,
  - κάθε ζήτημα που έχει σχέση με:
    - [τον αρραβώνα],
    - **το γάμο**, και
    - **το κύρος του γάμου**,
  - διέπεται από τον εκκλησιαστικό νόμο

Το άρθρο 111.1Α (συνέχεια)

Η έννοια του domicile:

- Διαφέρει από την έννοια της συνήθους διαμονής
- Ως αρχικό domicile (domicile of origin) θεωρείται το domicile του πατέρα του παιδιού γεννημένου σε γάμο κατά το χρόνο της γέννησης
- Το domicile αλλάζει (domicile of choice) με την εγκατάσταση σε άλλη δικαιοδοσία με πρόθεση όπως αυτή η δικαιοδοσία αποτελέσει τη χώρα της μόνιμης διαμονής

[Ανάλυση της έννοιας υπάρχει στην απόφαση **Barlow Clowes International Limited (in liquidation), Nigel James Hamilton, Michael Anthony Jordan v Peter Stephen William Henwood** [2008] EWCA Civ 577, Παράγραφος 8 (δημοσιεύεται στο bailli.org και στο westlaw)]

Η έννοια του Domicile πιο αναλυτικά

- Η έννοια του domicile αναλύθηκε στην υπόθεση **Barlow Clowes International Limited (in liquidation), Nigel James Hamilton, Michael Anthony Jordan v Peter Stephen William Henwood** [2008] EWCA Civ 577 ως εξής

«The following principles of law, which are derived from Dicey, Morris and Collins on *The Conflict of Laws* (2006) are not in issue:

(i) A person is, in general, domiciled in the country in which he is considered by English law to have his permanent home. A person may sometimes be domiciled in a country although he does not have his permanent home in it (Dicey, pages 122 to 126).

(ii) No person can be without a domicile (Dicey, page 126).

(iii) No person can at the same time for the same purpose have more than one domicile (Dicey, pages 126 to 128).

Η έννοια του Domicile πιο αναλυτικά (συνέχεια)

(iv) An existing domicile is presumed to continue until it is proved that a new domicile has been acquired (Dicey, pages 128 to 129).

(v) Every person receives at birth a domicile of origin (Dicey, pages 130 to 133).

(vi) Every independent person can acquire a domicile of choice by the combination of residence and an intention of permanent or indefinite residence, but not otherwise (Dicey, pages 133 to 138).

(vii) Any circumstance that is evidence of a person's residence, or of his intention to reside permanently or indefinitely in a country, must be considered in determining whether he has acquired a domicile of choice (Dicey, pages 138 to 143).

Η έννοια του Domicile πιο αναλυτικά (συνέχεια)

(viii) In determining whether a person intends to reside permanently or indefinitely, the court may have regard to the motive for which residence was taken up, the fact that residence was not freely chosen, and the fact that residence was precarious (Dicey, pages 144 to 151).

(ix) A person abandons a domicile of choice in a country by ceasing to reside there and by ceasing to intend to reside there permanently, or indefinitely, and not otherwise (Dicey, pages 151 to 153).

(x) When a domicile of choice is abandoned, a new domicile of choice may be acquired, but, if it is not acquired, the domicile of origin revives (Dicey, pages 151 to 153).»

Το άρθρο 111.1Α (συνέχεια)

Ποια θέματα εμπíπτουν στο άρθρο 111 του Συντάγματος:

- Ο αρραβώνας έχει καταργηθεί στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία
- «Γάμος»
  - Ο όρος γάμος μπορεί να σημαίνει δυο πράγματα:
    - Την τελετή του γάμου ή
    - Την κατάσταση πραγμάτων (το στάτους) του να είσαι έγγαμος
  - Θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι το Σύνταγμα χρησιμοποιεί τον όρο γάμος με την πρώτη έννοια δηλαδή αναφέρεται στην τελετή
- Το «κύρος του γάμου»:
  - αναφέρεται στις προϋποθέσεις τέλεσης έγκυρου γάμου

Το άρθρο 111.1Α (συνέχεια)

Ο Εκκλησιαστικός νόμος

- Αναφέρεται στους κανόνες της κάθε εκκλησίας
- Σε ότι αφορά την Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου αυτός περιλαμβάνεται στον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας

Το άρθρο 111.1Α (συνέχεια)

- Το άρθρο 111.1Α καθορίζει το δίκαιο που εφαρμόζεται στο κάθε γάμο, δηλαδή αν ο γάμος θα διέπεται από το δίκαιο της Εκκλησίας ή από το νόμο της Δημοκρατίας (δηλαδή τον περί Γάμου Νόμο του 2003 (Ν.104/2003)).

Αν το εφαρμοστέο δίκαιο διαφέρει

- Το άρθρο 22.2 του Συντάγματος ρυθμίζει τις περιπτώσεις όπου το δίκαιο του γάμου του ενός συζύγου είναι διαφορετικό από αυτό του άλλου αλλά κανένας από τους δυο δεν ανήκει στην Τουρκική Κοινότητα. Το άρθρο 22.2 προβλέπει τα εξής:

«22.2 .....

- (α) εάν το εφαρμοστέον δι' αμφοτέρους τους μέλλοντας να τελέσωσι γάμον, ως εν άρθρω 111 ορίζεται, δίκαιον περί γάμου δεν είναι το αυτό, οι μέλλοντες να τελέσωσι γάμον δύνανται να επιλέξωσιν, όπως ο γάμος αυτών διέπεται υπό του δικαίου του εφαρμοστέου δι' εκάτερον τούτων συμφώνως τω ειρημένω άρθρω,
- (β) εάν αι διατάξεις του άρθρου 111 δεν είναι εφαρμοστέαι διά τους μέλλοντας να τελέσωσι γάμον και ουδείς εξ αυτών είναι μέλος της τουρκικής κοινότητας, ο γάμος αυτών διέπεται υπό νόμου της Δημοκρατίας, ψηφιζομένου υπό της Βουλής, ο οποίος δεν δύναται να περιλαμβάνη περιορισμούς άλλους πλὴν των αφορώντων εις την ηλικίαν, την υγιείαν, τον βαθμόν συγγενείας και την απαγόρευσιν της πολυγαμίας,

Αν το εφαρμοστέο δίκαιο διαφέρει (συνέχεια)

(γ) εάν αι διατάξεις του άρθρου 111 είναι εφαρμοστέαι μόνον δι' εκάτερον των μελλόντων να τελέσωσι γάμον και ο έτερος εξ αυτών δεν είναι μέλος της τουρκικής κοινότητας, ο γάμος διέπεται υπό νόμου της Δημοκρατίας, ως ορίζεται εν εδαφίω (β) της παρούσης παραγράφου, τηρουμένου του όρου ότι οι μέλλοντες να τελέσωσι γάμον δύνανται να επιλέξωσιν όπως ο γάμος αυτών διέπεται υπό του εφαρμοστέου συμφώνως τω άρθρω 111 δι' εκάτερον αυτών δικαίου, Εφ' όσον τούτο επιτρέπει τοιούτον γάμον.»

Αν το εφαρμοστέο δίκαιο διαφέρει (συνέχεια)

- Το άρθρο 22 καλύπτει τις εξής περιπτώσεις:
  - Αν και οι δυο μελλόνυμφοι ανήκουν στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες αλλά όχι στην ίδια εκκλησία (π.χ. ο ένας είναι Ελληνορθόδοξος και ο άλλος Λατίνος):

Οι μελλόνυμφοι επιλέγουν ποιο από τα δυο δίκαια του γάμου των εκκλησιών που ανήκουν οι δυο μελλόνυμφοι θα διέπει το γάμο τους.

- Αν κανένας από τους δυο μελλόνυμφους δεν ανήκει στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες και κανένας δεν είναι Τουρκοκύπριος

Ο γάμος διέπεται από το νόμο της Δημοκρατίας που ψηφίζεται από το Βουλή.

Αν το εφαρμοστέο δίκαιο διαφέρει (συνέχεια)

- Αν ο ένας από τους δυο μελλόνυμφους ανήκει στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες και ο άλλος όχι και κανένας δεν είναι Τουρκοκύπριος

Ο γάμος διέπεται από το δίκαιο του κράτους εκτός αν οι μελλόνυμφοι επιλέξουν ο γάμος να διέπεται από το δίκαιο της εκκλησίας του συζύγου που ανήκει στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες.

Η επιλογή γίνεται κατά κανόνα με την επιλογή της τελετής του γάμου. Έτσι αν οι μελλόνυμφοι επιλέξουν να τελέσουν πολιτικό γάμο τότε αναγκαστικά θεωρείται ότι επέλεξαν ο γάμος τους να διέπεται από το νόμο του κράτους αφού με βάση το δίκαιο της εκκλησίας ο γάμος θα ήταν άκυρος. Αν επιλέξουν να τελεστεί ο γάμος τους στην Εκκλησία τότε λογικά θεωρείται ότι επέλεξαν ο γάμος τους να διέπεται από το δίκαιο της Εκκλησίας στην οποία τέλεσαν το γάμο τους νοουμένου ότι ένας από αυτούς ανήκει στην Εκκλησία αυτή.

Το Άρθρο 111(1B)

- Οι πρόνοιες του άρθρου 111.1A αναλυτικά είναι οι ακόλουθες:
  - Για όσους ανήκουν στην ελληνική ορθόδοξη Εκκλησία ή σε μια από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες,
  - **κάθε διαφορά που έχει σχέση με το γάμο, το κύρος του γάμου, το διαζύγιο, τον χωρισμό από κοίτης και τραπέζης, τη συνοίκηση των συζύγων ή τις οικογενειακές σχέσεις**
  - Θα εκδικάζεται από οικογενειακά δικαστήρια

Το Άρθρο 111(1B) (συνέχεια)

- Στην υπόθεση **Δαδακαρίδης ν. Δαδακαρίδου** (1990) 1 ΑΑΔ 566 το εφετείο ανέτρεψε την υπόθεση **Τύλληρου**. Αποφασίστηκε ότι μετά την τροποποίηση του άρθρου 111 ο όρος «οικογενειακές σχέσεις» θα πρέπει πλέον να ερμηνευθεί με βάση τη συνήθη γραμματική του έννοια έτσι ώστε στον όρο αυτό να περιλαμβάνονται όλες οι «οικογενειακές αστικές διαφορές που εμπίπτουν στον κλάδο του Οικογενειακού Δικαίου».

Το Άρθρο 111(5)

- Το άρθρο 111(5) κατοχυρώνει σε όλους το δικαίωμα τέλεσης πολιτικού γάμου ανεξάρτητα από το τι προβλέπεται στο άρθρο 111(1Α). Θα πρέπει να υποθέσουμε (παρόλο που αυτό δεν διευκρινίζεται στο άρθρο 111(5)) ότι στην περίπτωση που το ζευγάρι επιλέξει να τελέσει πολιτικό γάμο, τότε το δίκαιο του γάμου θα είναι ο νόμος της Δημοκρατίας.